

Herceg János

Cirkusz a faluban

A cirkusz délután érkezett a faluba. De mivel tavasz volt, s a hosszú esős idő után végre kisütött a napsugár, úgyhogy a házak opálos fényben álltak a talajról felszálló pára felhőiben, a parasztok kinn voltak a földeken, alig néhány öregasszony lézengett az utcán.

— Gyászos bevonulás, a fene egye meg! — dörmögött csalódottan az igazgató, aki most nem frakkban és magas cilinderben feszített, hanem bőrmellényben ült, félre-csapott sapkával a fején, fűzős sárga csizmával a lábán s erős kézzel fogta a traktor kormányát, amely a kerekekre szerelt színes faházakat vontatta maga után. — Csak azt szeretném tudni, hol vannak a gyerekek? Gerard, fogd a trombitát és csapj egy kis zajt.

Középkorú ember baktatott a traktor mellett, mert nem volt az valami sebes jármű, igazán könnyű volt lépést tartani vele. Félretolta fején a zöld vadászkalapot és kedvetlenül vakarta meg a tarkóját. Mert ha valamit utált a szakmában, hát ezt szívből utálta. Nem szerette az olcsó reklámot, az otromba vicceket, az izléstelen lármát, aminek semmi egyéb célja nem volt csak az, hogy felhívja magukra a figyelmet. Mindig úgy érezte ilyenkor, mintha önmagának hazudnék. Mintha az egész valóban nem volna egyéb főzönséges csalásnál, ócska komédiánál, amihez látma kell, csinnadratta, értelmetlen és

megalázó bohóckodás, ahogyan a nép, a közönség, a beavatatlan látja a művészetet, s csak ilyennek hajlandó elfogadni a cirkuszt.

De nem szólt semmit. Tudta, hogy a közöny ennél is gyilkosabb merénylet és nincsen rettenetesebb, mint üres sátor alatt játszani. Betty Ramanda azért esett le tavaly a trapézról, mert a körbefutó padosorok üresen ásítottak a mélyben, s ha nincsenek a lovászfiúk, senkinek se jut eszébe tapsolni.

Megadóan ballagott vissza a kocsik felé, az egyikre felugrott, kikereste bojtos piros papírsüvegét, feltette az álarcot, amelynek ökölnyi vörös orra volt és hosszúszúra festett kék szempillája, nyakába akasztotta a hatalmas rézkürtöt, azzal megállt a kocsi hágcsóján, trombitált és ordított, mintha valóban megkezdődött volna már a cirkusz.

Ügylátszik azonban, hogy a reklámnak ez a módja nem volt valami meggyőző, mert mire kiértek a vásártérre, amelyet magas jegenyék szegélyeztek, mint általában a vásártereket, csak itt a fű dúsabb volt és zöldébb, mert tavasz volt; mire megálltak s kipányválták a foltos ponynylovakat, gyorsan összeállították a vasrácsos ketracet, amelyben Robi, az öreg oroszán rágcsálta fogatlan szájával szeliden a bűdös marhahúst, addigra csupán

egy falka gyerek fogta körül kíváncsi szemmel a tarka karavánt.

Gerard nem időzött tovább a téren. Únta az előkészületeket, az álmos várakozást, a tétlenségnek ezeket az önkínzó óráit, amikor mindenki igyekszik valamivel agyonütni az időt; únta a szőke Riát, aki fekete dresszben, nyakába görbített lábbal passziánoszott az egyik kocsni mélyén, mert komolyan vette a tréninget, művészetének egyetlen titkát, s méla undorral nézett a ragyásarcú műlovarnő felé, aki senkivel se törődve, a szennyését mosta egy apró bádogteknőben s németül dúdolt valami edeskes dalt.

— Bemegyek a faluba! — kiáltotta oda az igazgatónak, aki mint mindig, most is káromkodott és vészesen hadonászott maga körül. — Kicsit körülnézek! — tette még hozzá, de az rá se hederített.

Az ilyen látogatások a falvakban, előadás előtt, mindig hozzájárultak az érdeklődés felkeltéséhez. Az ismerkedés, a közvetlen találkozás, még így civilben is, félig biztosítani látszott a sikert.

Gerard azonban most nem gondolt ilyesmire. Hatalmas hullámokban zengett a tavaszi délután csendje, a fákról és a fűszálakról nehéz szagok szálltak, s néki furcsa régi emlékek motoztak a szívében, mint amikor valaki hosszú idő után végre hazatér.

Itt született, ezen a vidéken, s ezt még soha sem érezte ilyen marasztaló nosztalgiával, mint most. Ehhez bizonyosan hozzájárult a csalódás átmeneti állapota is, amely időnként elfogta. Nem az életben, nem az önmagában való csalódás, hanem a mesterség unalmából eredő kételey. Mert volt úgy, hogy merőben értelmetlennek és céltalannak találta mindazt, amit csinál s úgy érezte, hogy az elmúlt húsz év minden álmatlan éjszakája s minden éber álma, ami a művészetét időnként tündöklő fénybe majd a szenvedés komor színeibe vonta, hazugság és önámítás volt csupán. Az, hogy billiárdgolyókkal tud labdázni az orra hegyén, hogy kardot tud nyelni, hogy mindig a talpára esik, ha a többi bohóc faron billenti, miközben kétszeres szaltót csinál a levegőben, most semmi-ségnek tűnt előtte.

— Hát lehetséges volna, hogy már megöregedtem? — kérdezte nem is önmagától, hanem mintha a fáktól, az égtől, a felhőktől, a pirosuló háztetőktől várt volna megnyugtató választ. — Negyvenöt éves vagyok. A művészetben ebben a korban érkezik el az ember a kiteljesedéshez. Ilyenkor válik biztossá minden fogása,

ilyenkor málik szét benne minden kishitőség és félelem.

Az egyik utca sarkán volt egy kocsmá. Csengős ajtaja volt, mint a régi boltoknak s pirosarcú menyecske állt a söntés mögött. Arcának azzal a mérsékelt mosolyával fogadta, amely talán minden vendégének egyformán kijárt. S ő mégis úgy érezte, mintha az asszony kedvessége csak néki szólna.

Kért egy pohár bort, leült az ablaknál álló asztalhoz s hol a menyecskét nézte, hol az utcára bámult. Kettőjükön kívül senki sem volt a gerendás kocsmateremben.

— Messziről jön? Mert látom, nem idevaló, — szólalt meg az asszony, miközben poharakat tördelgetett fényesre. — Meglátom én azt mindjárt, ha valaki idegen. Mindenkit ismerek.

— Nagyon messziről, — mondta, pedig a szomszéd faluból jöttek, de a távolságot most nem térben gondolta. S meg is bánta mindjárt, hogy ilyen jelképesen válaszolt. Egykedvű arccal tette hozzá: — Van itt egy kis dolgom, azt elintézem, aztán megyek vissza.

Magában kuncogott, hogy az asszony most nem is sejti, ki lehet ő. Azt hiszi talán, árúját kínáló utazó vagy valami családi örökségben járó ember. Restelte volna bevallani, hogy artista, bohóc. Az ilyen faluban lenézik az effajta népséget. Benn a ponyva alatt még kacagnak rajtuk, hogy a könnyük kicsordul, visszafojtott lélekzettel bámulják őket, de kinn a faluban, az utcán, az életben, ahol végtér a varázslat, csak ajkbiggyesztve, megvetéssel szólnak róluk. A jó házőrző komondornak nagyobb a becsléte.

— Jökor jött, — mondta az asszony s vékony ujjával a kendője alá simította barna hajfürtjét, — most legalább nem fog unatkozni. Itt a cirkusz. Délután érkezett, este már játszanak is.

— A cirkusz, á! — Legyintett, hogy minden gyanút elhárítson magáról, s akkor félig kedélyesen, félig komolyan így folytatta: — Elnézném én inkább magát egész este meg azon túl is, amíg lehet. Ha lány volna, még feleségül is elvenném talán.

— Jaj, ne bolondozzon, hallja, mert majd a szaván fogom, — védekezett az asszonyka incselkedve, mint akinek nagy gyakorlata van az udvarlás ilyen kacér elutasításában. — Lány már régen nem vagyok, de özvegy.

— Hüha! — ugrott fel Gerard, mert egyre érdekesebbnek tűnt néki ez a játék. Két hosszúra nyúlt lépéssel a söntés-

B. Szabó György illusztrációja

nél termett és egészen belehajolt a menyecske arcába, úgy mondogatta vakmerően: — Na lássa! Ki tudja, nem éppen magára vártam-e annyi éven át. Az ilyesmit nem lehet kiszámítani. A szerelem hirtelen tűnik fel az ember életében. Akkor lepi meg, amikor nem is gondol rá. Ilyen szempontból igazán hasonlít a halálhoz. Egy szót szóljon csak és mindjárt itt maradok örökre.

Az asszonyka göcögve, fuldokolva nevetett, mert sok bolond embert látott már, de ilyet még nem. S ahogyan az ágált clótte és esküdözött égnék emelt kézzel, kifordult szemmel, kicsit rekedten és lobo-gó hajjal, azon már nem is lehetett eléggé nevetni. Félni kellett volna tőle, de félni se tudott, olyan furcsa volt az egész. A hang megakadt a torkában, nyitott tenyerét szétálló ujjával a szívére szoritotta s úgy mondta az elragadtatás mosolyával:

— Ha még sokat beszél, ránszakad ez a csárda. Maga igazán elmehetne színésznek, mutogatni magát. Próbálja meg, talán még föl is veszik.

— Micsoda? — csodálkozott a bohóc, hogy egyszerre ilyen veszélyes területre fordult a beszélgetés, — maga azt hiszi, hogy a játék az semmi? Maga mindig biztos benne, hogy mikor mond igazat és mikor hazudik? Maga határozottan tudja, hogy melyik a fekete és melyik a fehér?

A menyecske most már ijedten nyitotta nagyra a szemét, s ahogy a bohóc gondolatából s védekezéséből felocsudott, meg kellett értenie, hogy a játék pillanata végetért. De miután vannak dolgok, amelyeket szavakban ki se lehet fejezni, mert hiányzik hozzájuk a valószerűtlenség szabadsága, s ő jól tudta ezt, hiszen művésztének lényege ezen alapult, csak ennyit mondott az ijedt kocsmárosnénak:

— Hát tudja, mit! Jöjjön el estére a cirkuszba s majd...

Azt akarta mondani, hogy majd a művészetével fogja megmutatni a mindennapi élet valóságának, a nehézkedés törvényeinek relativitását, de nem folytatta. Egyrészt nem akarta elárulni magát, másrészt tudta, hogy az asszony meg sem értene.

— A cirkuszba? — mosolygott újra fölényesen a kocsmárosné. — Dehogy megyek! Nem érdekel engem az a sok butaság, amit ott látni lehet. Meg nem is érek rá. Nincs nekem kire hagyni az üzletet.

A bohóc szomorúan hajtotta le a fejét. Hiába! A vágyakozás nyugodtabb élet után nem egyéb öncsalásnál. S ha az imént még utálta a cirkuszt, amelynek se hire, se nagyobb művészi jelentősége nem volt, szánalmas vidéki cirkusz volt, ha viszolyogva gondolt is életének elmúlt húsz évére és mindent értelmetlennek talált benne, most be kellett látnia, hogy csak egy futó hangulat áldozata lett.

Meghajtotta magát a kocsmárosné előtt, de már háttal állva és olyan mélyen, hogy a feje a lába között kandikált ki, aztán ki egyenesedett, visszafordult, ijesztő vigyor ült az arcára s köszönés nélkül elrohant, ki az utcára, a cirkusz felé.

A jegenyékkel szegélyezett pázsitos téren már felállították a sátrat, a porond is leborotválva, fűrészporrall beszőrva várta, a műlovarnő fejére tette arany-szőke parókáját, a nőtény makimajom pedig huszárnak öltözve sírdogált az egyik sarokban, mert néhány hét előtt elvesztette a párját.

Sietnie kellett, mert esteledett már, közeledett az előadás ideje.